

Zbiór Orzeczeń

OPINIA RZECZNIKA GENERALNEGO
YVES'A BOTA
przedstawiona w dniu 17 maja 2017 r.¹¹

Sprawa C-218/16

Aleksandra Kubicka

[wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym złożony przez Sąd Okręgowy w Gorzowie Wielkopolskim (Polska)]

Odesłanie prejudycjalne – Dziedziczenie oraz europejskie poświadczenie spadkowe – Zakres stosowania rozporządzenia (UE) nr 650/2012 – Nieruchomość położona w państwie członkowskim nieznanym zapisu „per vindicationem” – Odmowa uznania skutków rzeczowych takiego zapisu

I. Wprowadzenie

1. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 650/2012 z dnia 4 lipca 2012 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego², które weszło w życie w dniu 16 sierpnia 2012 r., ma – zgodnie z art. 84 akapit drugi tego rozporządzenia – zastosowanie, poza pewnymi przepisami ogólnymi, począwszy od dnia 17 sierpnia 2015 r.

2. Do Trybunału zwrócono się po raz pierwszy³ o wykładnię przepisów rozporządzenia (UE) nr 650/2012, a w szczególności wyjątków przewidzianych w art. 1 ust. 2 lit. k) i l) tego rozporządzenia, które wyłączają z jego zakresu stosowania „charakter praw rzeczowych” i „wszelkie wpisy do rejestru praw do nieruchomości lub rzeczy ruchomych, łącznie z wymogami prawnymi dotyczącymi takich wpisów, oraz skutki wpisu lub braku wpisu takich praw do rejestru”⁴.

1 Język oryginału: francuski.

2 Dz.U. 2012, L 201, s. 107.

3 Dwa inne wnioski o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym są rozpatrywane. Zostały one złożone przez Kammergericht Berlin (wyższy sąd regionalny w Berlinie, Niemcy). Pierwszy (C-558/16) dotyczy wykładni art. 1 ust. 1, art. 67 ust. 1 i art. 68 lit. l) tego rozporządzenia w ramach sprawy dotyczącej odmowy wydania europejskiego poświadczenia spadkowego żyjącemu małżonkowi ze względu na to, że obliczenie jego udziału w spadku wynika częściowo ze stosowania przepisu prawa dotyczącego małżeńskich ustrojów majątkowych, które jest wyłączone z zakresu stosowania tego rozporządzenia. Drugi (C-20/17) dotyczy wykładni art. 4 rozporządzenia nr 650/2012, odnoszącego się do określenia jurysdykcji międzynarodowej w zakresie sporządzania krajowych poświadczeń spadkowych, które nie mogą być zastąpione europejskim poświadczeniem spadkowym.

4 Należy zauważyć, że identyczne przepisy zawiera rozporządzenie (UE) nr 2016/1103 Rady z dnia 24 czerwca 2016 r. wdrażające wzmocnioną współpracę w dziedzinie jurysdykcji, prawa właściwego oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach dotyczących małżeńskich ustrojów majątkowych (Dz.U. 2016, L 183, s. 1), mające zastosowanie od dnia 29 stycznia 2019 r. Zobacz w szczególności motyw 27 i 28 oraz art. 1 ust. 2 lit. g) (gdzie po charakterze praw rzeczowych dodano słowa „odnoszących się do majątku”) i lit. h) tego rozporządzenia. Przewiduje ono również, w motywie 25 i art. 29, mechanizm dostosowania nieznanego prawa rzeczowego.

3. Moje rozważania dotyczyć będą kwestii bardzo delikatnej, mianowicie rozgraniczenia dziedzin prawa spadkowego i prawa rzeczowego, będącego – jak podkreśliła Komisja Europejska w swoich uwagach na piśmie⁵ – przedmiotem zarówno wielu negocjacji, jak i opracowań doktryny⁶.

4. Konkretnie – w sprawie stanowiącej przedmiot postępowania głównego chodzi o ustalenie, czy przepisy wyłączające stosowanie prawa państwa miejsca położenia nieruchomości objętej zapisem mogą uzasadniać odmowę uznania skutków rzeczowych zapisu windykacyjnego, dzięki którym prawo do rzeczy zostaje przeniesione na zapisobiorcę bezpośrednio w momencie otwarcia spadku, jeżeli zapis ów dotyczy prawa własności nieruchomości położonej w państwie członkowskim, które nie zna zapisu tego rodzaju, lecz jedynie zapis damnacyjny. Na mocy rozrządzenia tego rodzaju spadkobierca zobowiązany jest do przeniesienia prawa do nieruchomości na zapisobiorcę, co tego ostatniego uprawnia do żądania wykonania zapisu.

5. Po tym, jak w pierwszej kolejności wyjaśnię powody, dla których oddalone muszą zostać zarzuty niedopuszczalności, zbadam powody uzasadniające twierdzenie, że:

- spór dotyczy nie tyle mającego zostać przeniesione na zapisobiorcę prawa własności, które miałyby być nieznanne w państwie członkowskim, w którym jest podnoszone, lecz warunków uznania przeniesienia tego prawa dla celów wpisanego go do księgi wieczystej,
- wyłączenie wymogów dotyczących tego wpisu należy interpretować wąsko,
- w konsekwencji w sytuacji takiej jak będąca przedmiotem postępowania głównego na mocy art. 23 rozporządzenia nr 650/2012 zapis dotyczący prawa rzeczowego, znanego państwu członkowskiemu miejsca położenia nieruchomości, powinien wywołać skutki w odniesieniu do zapisobiorcy niezależnie od miejsca, w którym zapis ów miałby zostać zarejestrowany, skoro prawo do nieruchomości zostało przeniesione na zapisobiorcę bezpośrednio, z mocy prawa spadkowego wskazanego zgodnie z art. 22 tego rozporządzenia.

6. Proponuję zatem na zadane pytanie udzielić odpowiedzi przeczącej.

II. Ramy prawne

A. Prawo Unii

7. Motywy 7, 9, 15, 16, 18, 19, 37 i 67 rozporządzenia nr 650/2012 stanowią:

„(7) Należy ułatwić prawidłowe funkcjonowanie rynku wewnętrznego poprzez usuwanie przeszkód w swobodnym przepływie osób, które napotykają obecnie trudności w wykonywaniu przysługujących im praw w zakresie spraw spadkowych mających skutki transgraniczne. W europejskiej przestrzeni sprawiedliwości obywatele muszą być w stanie uregulować zawczasu swoje sprawy spadkowe. Prawa spadkobierców i zapisobierców, innych osób bliskich zmarłemu oraz wierzycieli spadkowych muszą zostać zagwarantowane w sposób skuteczny.

[...]

⁵ Zobacz pkt 47–61 tych uwag oraz w szczególności opis propozycji Republiki Federalnej Niemiec zmierzającej do przekształcenia zapisów nieznanych w prawie niemieckim w zapisy z nim zgodne, opisanej szczegółowo w przypisie 18 niniejszej opinii.

⁶ Zobacz A. Bonomi i P. Wautelet, *Le droit européen des successions, Commentaire du règlement (UE) n° 650/2012, du 4 juillet 2012*, 2e éd., Bruylant, Bruxelles, 2016, pkt 105 i nast., s. 127. Zobacz również U. Bergquist, D. Damascelli, R. Frimston, P. Lagarde, F. Odersky i B. Reinhartz, *Commentaire du règlement européen sur les successions*, Dalloz, Paris, 2015, I, n° 71, s. 44.

- (9) Zakres stosowania niniejszego rozporządzenia powinien obejmować wszystkie cywilnoprawne aspekty dziedziczenia majątku po osobie zmarłej, a mianowicie wszystkie formy przejścia składników majątku, praw i obowiązków na skutek śmierci, czy to na podstawie dobrowolnego rozrządzenia na wypadek śmierci, czy to w drodze dziedziczenia ustawowego.

[...]

- (15) Niniejsze rozporządzenie powinno umożliwiać tworzenie lub przejście w drodze dziedziczenia prawa do nieruchomości lub rzeczy ruchomych, zgodnie z prawem właściwym dla dziedziczenia. Nie powinno ono jednak wpływać na zamknięty katalog (»*numerus clausus*«) praw rzeczowych znany w prawie krajowym niektórych państw członkowskich. Państwo członkowskie nie powinno być zobowiązane do uznania prawa rzeczowego odnoszącego się do majątku znajdującego się w tym państwie członkowskim, jeżeli dane prawo rzeczowe nie jest znane w jego prawie.
- (16) Jednakże aby umożliwić beneficjentom korzystanie w innym państwie członkowskim z praw, które powstały lub przeszły na nich w drodze dziedziczenia, niniejsze rozporządzenie powinno przewidywać możliwość dostosowania nieznanego prawa rzeczowego do najbliższego odpowiednika tego prawa rzeczowego przewidzianego w prawie tego innego państwa członkowskiego. W ramach takiego dostosowania należy uwzględnić cele i interesy, którym służy określone prawo rzeczowe, oraz związane z nim skutki. Dla określenia prawa rzeczowego będącego najbliższym krajowym odpowiednikiem nieznanego prawa rzeczowego możliwe jest nawiązanie kontaktu z organami lub właściwymi osobami w państwie, którego prawo jest właściwe dla danej sprawy spadkowej, w celu uzyskania dalszych informacji co do charakteru i skutków tego prawa. W tym celu mogłyby zostać wykorzystane istniejące sieci w dziedzinie współpracy sądowej w sprawach cywilnych i handlowych, a także wszelkie inne dostępne środki ułatwiające zrozumienie prawa zagranicznego.

[...]

- (18) Wymogi dotyczące wpisu do rejestru prawa do nieruchomości lub rzeczy ruchomych powinny być wyłączone z zakresu stosowania niniejszego rozporządzenia. Prawo państwa członkowskiego, w którym prowadzony jest rejestr (w przypadku nieruchomości *lex rei sitae*), powinno określać warunki prawne i sposób dokonywania wpisu oraz organy, takie jak organy prowadzące księgi wieczyste [katastry] lub notariusze, którzy są odpowiedzialni za sprawdzenie, czy spełnione są wszystkie wymogi oraz czy przedstawiona lub sporządzona dokumentacja jest wystarczająca lub zawiera niezbędne informacje. W szczególności organy mogą sprawdzić, czy prawo zmarłego do majątku spadkowego wymienionego w dokumencie przedstawionym do rejestracji jest prawem wpisanym jako takie w rejestrze lub w inny sposób wykazany zgodnie z prawem państwa członkowskiego, w którym prowadzony jest rejestr. Aby uniknąć powielania dokumentów, organy rejestracyjne powinny przyjmować takie dokumenty sporządzone przez właściwe organy w innym państwie członkowskim, których swobodny przepływ przewidziany jest w niniejszym rozporządzeniu. W szczególności europejskie poświadczenie spadkowe wydane na podstawie niniejszego rozporządzenia powinno stanowić ważny dokument do celów wpisania majątku spadkowego do rejestru państwa członkowskiego. Nie wyklucza to jednak możliwości zwrócenia się przez organy rejestracyjne do osoby ubiegającej się o rejestrację o dostarczenie dodatkowych informacji lub o przedstawienie dodatkowych dokumentów, które są wymagane na mocy prawa państwa członkowskiego, w którym prowadzony jest dany rejestr, na przykład informacji lub dokumentów dotyczących zapłaty podatku. Właściwy organ może wskazać osobie ubiegającej się o rejestrację, w jaki sposób można uzupełnić brakujące informacje lub dokumenty.
- (19) Z zakresu stosowania niniejszego rozporządzenia należy również wyłączyć skutki wpisu danego prawa do rejestru. Prawo państwa członkowskiego, w którym prowadzony jest rejestr, powinno w związku z tym określać na przykład, czy wpis ma charakter deklaracyjny, czy konstytutywny. A zatem gdy na przykład, w celu zapewnienia skutku *erga omnes* rejestrów lub w celu ochrony

czynności prawnych, na mocy prawa państwa członkowskiego, w którym prowadzony jest rejestr, nabycie prawa do nieruchomości wymaga wpisania do rejestru, chwila nabycia tego prawa powinna być regulowana przez prawo tego państwa członkowskiego.

[...]

- (37) Aby umożliwić obywatelom czerpanie korzyści z uczestnictwa w rynku wewnętrznym przy zachowaniu całkowitej pewności prawa, niniejsze rozporządzenie powinno umożliwiać określenie z wyprzedzeniem prawa właściwego dla dziedziczenia. Należy wprowadzić zharmonizowane normy kolizyjne w celu uniknięcia sprzecznych rezultatów. Zasada ogólna powinna zapewniać, aby dziedziczenie podlegało możliwemu do przewidzenia prawu, z którym posiada ono ścisły związek. Przez wzgląd na pewność prawa oraz w celu uniknięcia fragmentaryzacji dziedziczenia prawu temu powinien podlegać ogół spraw dotyczących spadku, to znaczy cały majątek spadkowy, bez względu na charakter składników tego majątku i niezależnie od tego, czy składniki majątku znajdują się w innym państwie członkowskim, czy w państwie trzecim.

[...]

- (67) Szybkie, łatwe i skuteczne załatwienie sprawy spadkowej mającej skutki transgraniczne w Unii wymaga, by spadkobiercy, zapisobiercy, wykonawcy testamentów lub zarządcy spadku mogli łatwo wykazać swój status lub prawa i uprawnienia w innym państwie członkowskim, na przykład w państwie członkowskim, w którym znajduje się majątek spadkowy. Aby im to umożliwić, niniejsze rozporządzenie powinno przewidywać ustanowienie jednolitego poświadczenia – europejskiego poświadczenia spadkowego [...] – które byłoby wydawane w celu wykorzystania w innym państwie członkowskim. W trosce o poszanowanie zasady pomocniczości poświadczenie nie powinno zastępować wewnętrznych dokumentów, które mogą istnieć do podobnych celów w państwach członkowskich”.

8. Zgodnie z art. 1 tego rozporządzenia:

„1. Niniejsze rozporządzenie stosuje się do dziedziczenia majątku po osobach zmarłych. Niniejszego rozporządzenia nie stosuje się do spraw podatkowych, celnych ani administracyjnych.

2) Z zakresu stosowania niniejszego rozporządzenia wyłączone są:

[...]

k) charakter praw rzeczowych; oraz

l) wszelkie wpisy do rejestru praw do nieruchomości lub rzeczy ruchomych, łącznie z wymogami prawnymi dotyczącymi takich wpisów, oraz skutki wpisu lub braku wpisu takich praw do rejestru”.

9. Zgodnie z art. 21 ust. 1 wspomnianego rozporządzenia, który ustanawia ogólne zasady dotyczące prawa właściwego dla dziedziczenia:

„Jeżeli przepisy niniejszego rozporządzenia nie stanowią inaczej, prawem właściwym dla ogółu spraw dotyczących spadku jest prawo państwa, w którym zmarły miał miejsce zwykłego pobytu w chwili śmierci”.

10. Artykuł 22 rozporządzenia nr 650/2012, zatytułowany „Wybór prawa”, stanowi w ust. 1 i 2:

„1. Każdy może dokonać wyboru prawa państwa, którego obywatelstwo posiada w chwili dokonywania wyboru lub w chwili śmierci, jako prawa, któremu podlega ogół spraw dotyczących jego spadku.

[...]

2. Wybór prawa musi być dokonany w sposób wyraźny w oświadczeniu w formie rozrządzenia na wypadek śmierci lub musi wynikać z postanowień takiego rozrządzenia”.

11. Artykuł 23 tego rozporządzenia, zatytułowany „Zakres stosowania prawa właściwego”, przewiduje w ust. 1 i ust. 2 lit. e):

„1. Prawu ustalonemu zgodnie z art. 21 lub 22 podlega ogół spraw dotyczących spadku.

2. Prawu temu podlegają w szczególności:

[...]

e) przejście składników majątku, praw i obowiązków wchodzących w skład spadku na spadkobierców oraz, w stosownych przypadkach, na zapisobierców, w tym warunki i skutki przyjęcia lub odrzucenia spadku lub zapisu”.

12. Zgodnie z art. 31 tego rozporządzenia, zatytułowanym „Dostosowanie praw rzeczowych”:

„W przypadku gdy dana osoba powołuje się na prawo rzeczowe przysługujące jej zgodnie z prawem właściwym dla dziedziczenia, a to prawo rzeczowe nie jest znane prawu państwa członkowskiego, w którym na nie się powołano, prawo to podlega, o ile zachodzi taka potrzeba i w zakresie, w jakim jest to możliwe, dostosowaniu do najbardziej odpowiadającego mu prawa rzeczowego przewidzianego w prawie tego państwa, z uwzględnieniem celów i interesów, którym [jakim] służy to konkretne prawo rzeczowe, oraz związanych z nim skutków”.

13. Rozdział V rozporządzenia nr 650/2012 dotyczy dokumentów urzędowych i ugód sądowych.

14. Zgodnie z art. 59 ust. 1 tego rozporządzenia, zatytułowanym „Przyjmowanie dokumentów urzędowych”, „dokument urzędowy sporządzony w państwie członkowskim wywołuje w innym państwie członkowskim takie same skutki dowodowe jak w państwie członkowskim pochodzenia lub skutki dowodowe najbardziej z nimi porównywalne, o ile nie jest to w sposób oczywisty sprzeczne z porządkiem publicznym (ordre public) danego państwa członkowskiego”.

15. W rozdziale VI tego rozporządzenia, poświęconym europejskiemu poświadczeniu spadkowemu, art. 62, zatytułowany „Ustanowienie europejskiego poświadczenia spadkowego”, stanowi:

„1. Niniejszym rozporządzeniem ustanawia się europejskie poświadczenie spadkowe [...], które jest wydawane w celu wykorzystania w innym państwie członkowskim i które rodzi skutki wymienione w art. 69.

2. Korzystanie z [europejskiego] poświadczenia [spadkowego] nie jest obowiązkowe.

[...]”.

16. Artykuł 63 rozporządzenia nr 650/2012, zatytułowany „Przeznaczenie [europejskiego] poświadczenia [spadkowego]”, stanowi w ust. 1 i ust. 2 lit. b):

„1. [Europejskie] [p]oświadczenie [spadkowe] jest przeznaczone do wykorzystywania przez spadkobierców, zapisobierców mających bezpośrednie prawa do spadku oraz wykonawców testamentów lub zarządców spadku, którzy potrzebują wykazać w innym państwie członkowskim swój status lub wykonywać, odpowiednio, swoje prawa jako spadkobiercy lub zapisobiercy, lub swoje uprawnienia jako wykonawcy testamentów lub zarządcy spadku.

2. Poświadczenie można wykorzystywać w szczególności do wykazania jednego lub kilku z poniższych:

[...]

- b) przyznania spadkobiercy(-om) lub, w zależności od przypadku, zapisobiercy(-om) wymienionemu(-ym) w [europejskim poświadczeniu spadkowym] konkretnego składnika majątku lub konkretnych składników majątku stanowiących część spadku”.

17. Artykuł 68 rozporządzenia, znajdujący się w tym samym rozdziale, zatytułowany „Treść [europejskiego] poświadczenia [spadkowego]”, stanowi:

„[Europejskie] [p]oświadczenie [spadkowe] zawiera następujące informacje, w zakresie, w jakim są one wymagane ze względu na cel jego wydania:

[...]

- m) wykaz praw lub składników majątku przypadających każdemu zapisobiercy;

[...]”.

18. Artykuł 69 tego rozporządzenia, zatytułowany „Skutki [europejskiego] poświadczenia [spadkowego]”, stanowi w ust. 2 i 5:

„2. Domniemywa się, że [europejskie] poświadczenie [spadkowe] prawidłowo stwierdza okoliczności, które ustalono na mocy prawa właściwego dla dziedziczenia lub na mocy innego prawa właściwego dla danych kwestii. Domniemywa się, że osoba wymieniona w [tym] poświadczeniu jako spadkobierca, zapisobierca, wykonawca testamentu lub zarządca spadku posiada status wymieniony w poświadczeniu lub posiada prawa lub uprawnienia określone w poświadczeniu bez żadnych warunków ani ograniczeń odnoszących się do tych praw lub uprawnień innych niż określone w [europejskim] poświadczeniu [spadkowym].

[...]

5. [Europejskie] [p]oświadczenie [spadkowe] stanowi ważny dokument na potrzeby dokonania wpisu majątku spadkowego do właściwego rejestru państwa członkowskiego, z zastrzeżeniem art. 1 ust. 2 lit. k) i l)”.

B. Prawo polskie

1. Kodeks cywilny

19. W myśl art. 981¹ § 1 Kodeksu cywilnego (zwanego dalej „kodeksem cywilnym”):

„W testamencie sporządzonym w formie aktu notarialnego spadkodawca może postanowić, że oznaczona osoba nabywa przedmiot zapisu z chwilą otwarcia spadku (zapis windykacyjny).

[...]”.

20. Zgodnie z art. 981¹ § 2 pkt 2:

„Przedmiotem zapisu windykacyjnego może być:

2) zbywalne prawo majątkowe

[...]”.

21. Artykuł 968 kodeksu cywilnego dotyczy „zapisu damnacyjnego”, w odniesieniu do którego spadkodawca może wybrać dowolną przewidzianą w prawie formę testamentu, włącznie z testamentem holograficznym.

2. Prawo o notariacie

22. Zgodnie z art. 81 ustawy Prawo o notariacie, zwanej dalej „prawem o notariacie”) z dnia 14 lutego 1991 r.⁷, ze zmianami wynikającymi z ustawy z dnia 13 grudnia 2013 r.⁸, notariusz odmówi dokonania czynności notarialnej sprzecznej z prawem.

23. Artykuł 83 § 2 prawa o notariacie przewiduje, że odmowa dokonania czynności notarialnej podlega kontroli, w przypadku gdy osoba, której dotyczy odmowa, wniesie zażalenie. Zażalenie to jest wpięty przedmiotem samokontroli przez samego notariusza, który może uznać zażalenie za słuszne i dokonać czynności. W razie nieuwzględnienia zażalenia przez samego notariusza zażalenie rozpatrywane jest przez sąd okręgowy właściwy ze względu na siedzibę notariusza. Zgodnie z orzecznictwem krajowym sąd okręgowy rozstrzyga w drugiej instancji.

III. Stan faktyczny sporu stanowiącego przedmiot postępowania głównego i pytanie prejudycjalne

24. Aleksandra Kubicka, obywatelka polska, matka dwójki małoletnich dzieci pochodzących z małżeństwa z obywatelem niemieckim, oraz ów mąż są współwłaścicielami w udziałach wynoszących po 1/2 części nieruchomości położonej we Frankfurcie nad Odrą (Niemcy), w której zamieszkuje ich rodzina.

25. W celu sporządzenia testamentu A. Kubicka zwróciła się do notariusza świadczącego usługi w kancelarii w Słubicach (Polska). Pragnęła, aby w chwili otwarcia spadku po niej małżonek otrzymał jej udział we współwłasności wspólnej nieruchomości. Postanowiła ustanowić zapis windykacyjny, taki jak przewidziany przez polskie prawo spadkowe w art. 981¹ kodeksu cywilnego. W odniesieniu do pozostałej części swojego majątku postanowiła pozostawić ustawowy porządek dziedziczenia, na mocy którego jej małżonek i dzieci dziedziczą w częściach równych.

26. Powołując się na art. 81 prawa o notariacie zastępca notarialny Marcin Margoński odmówił sporządzenia testamentu zawierającego zapis windykacyjny.

27. W uzasadnieniu twierdzenia, iż taki zapis jest sprzeczny z niemieckimi przepisami, doktryną oraz orzecznictwem z zakresu prawa rzeczowego oraz rejestrowego i że ma on obowiązek ich uwzględnienia zgodnie z art. 1 ust. 2 lit. k) i l) oraz art. 31 rozporządzenia nr 650/2012, zastępca notarialny wskazał, co następuje:

- w prawie niemieckim, zgodnie z § 2174 Bürgerliches Gesetzbuch (kodeksu cywilnego), dopuszczalny jest jedynie zapis damnacyjny, który wywiera skutki obligacyjne,

⁷ Dz.U. nr 22, pozycja 91.

⁸ Dz.U. z 2014 r., pozycja 164.

- zgodnie z utrwalonym orzecznictwem niemieckim sprzed wejścia w życie tego rozporządzenia skutki rzeczowe zagranicznych zapisów windykacyjnych mających za przedmiot nieruchomość położoną w Niemczech nie są uznawane, ponieważ prawo właściwe dla dziedziczenia nie może determinować sposobu nabycia praw do takiej rzeczy,
- tak więc wpis zapisobiorcy do księgi wieczystej może nastąpić tylko na podstawie aktu notarialnego obejmującego umowę o przeniesieniu własności nieruchomości między spadkobiercami a zapisobiorcą w celu wykonania takiego zapisu, albo – w razie jego braku – na podstawie zastępującego go orzeczenia sądowego,
- od czasu wejścia w życie tego rozporządzenia rzeczowe zapisy windykacyjne podlegają dostosowaniu poprzez przekształcenie ich w zapisy damnacyjne na podstawie art. 31 tego rozporządzenia.

28. Zastępca notarialny w uzasadnieniu swojego stanowiska przywołał również treść preambuły niemieckiej ustawy wdrażającej rozporządzenie nr 650/2012, a mianowicie Internationales Erbrechtsverfahrensgesetz (ustawy o międzynarodowym postępowaniu spadkowym) z dnia 29 czerwca 2015 r.⁹, zawierającej następujący fragment: „[n]atomiast prawo niemieckie nie zna instytucji zapisu windykacyjnego, przy czym uznanie go nie jest wymagane w ramach [tego] rozporządzenia [art. 1 ust. 2 lit. k) rozporządzenia]. W prawie niemieckim dokonywano dotychczas dostosowania takich zapisów poprzez przekształcenie ich w prawo należące do zakresu prawa zobowiązań (zapis damnacyjny). Artykuł 31 [rzeczonego] rozporządzenia nie wpływa w żaden sposób na istniejącą sytuację”.

29. Twierdząc, że żaden z przepisów rozporządzenia nr 650/2012 nie uzasadnia odmowy uznania skutków rzeczowych zapisu windykacyjnego przewidzianego przez wybrane przez nią prawo spadkowe, skarżąca wniosła zażalenie do zastępcy notarialnego.

30. Ponieważ podtrzymał on odmowę dokonania czynności notarialnej, skarżąca wniosła zażalenie do sądu odsyłającego.

31. Sąd ów stwierdził, że ma za zadanie ocenić, w jakim zakresie skutki owej czynności wynikające z prawa spadkowego mogą być ograniczone przez prawo obowiązujące w miejscu położenia rzeczy.

32. W tych okolicznościach Sąd Okręgowy w Gorzowie Wielkopolskim postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującym pytaniem prejudycjalnym:

„Czy art. 1 ust. 2 lit. k), art. 1 ust. 2 lit. l) lub art. 31 rozporządzenia nr 650/2012 należy interpretować w ten sposób, że dopuszczają one odmowę uznania skutków rzeczowych przewidywanego przez statut spadkowy zapisu windykacyjnego (legatum per vindicationem), jeśli zapis ten dotyczy prawa własności nieruchomości położonej w państwie członkowskim, którego prawo nie zna instytucji zapisu wywierającego bezpośredni skutek rzeczowy?”.

IV. Moja analiza

A. W przedmiocie dopuszczalności pytania prejudycjalnego

33. Rządy niemiecki i węgierski podniosły w swoich uwagach na piśmie, że pytanie prejudycjalne jest niedopuszczalne ze względu swój hipotetyczny charakter.

⁹ BGBl. I, s. 1042.

34. Należy na wstępie przypomnieć, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem „procedura przewidziana w art. 267 TFUE stanowi instrument współpracy między Trybunałem i sądami krajowymi. Co za tym idzie, wyłącznie do sądu krajowego, przed którym toczy się spór i który wobec tego musi przyjąć na siebie odpowiedzialność za wydane orzeczenie, należy ocena, w świetle konkretnych okoliczności sprawy, zarówno niezbędności orzeczenia prejudycjalnego do wydania wyroku, jak i znaczenia dla sprawy pytań skierowanych do Trybunału. W rezultacie gdy pytania przedstawione przez sądy krajowe dotyczą wykładni prawa Unii, Trybunał jest w zasadzie zobowiązany do orzekania. Jednakże odmowa wydania orzeczenia w przedmiocie pytania prejudycjalnego zadanego przez sąd krajowy jest dopuszczalna, gdy wykładnia prawa Unii, o którą zwraca się sąd krajowy, pozostaje w sposób oczywisty bez związku ze stanem faktycznym czy z przedmiotem sporu w postępowaniu głównym lub też gdy problem ma charakter hipotetyczny, lub gdy Trybunał nie dysponuje informacjami co do okoliczności faktycznych i prawnych niezbędnymi do udzielenia użytecznej odpowiedzi na pytania, które zostały mu postawione”¹⁰.

35. Rząd węgierski zwrócił się do Trybunału, aby nie udzielał odpowiedzi na pytanie prejudycjalne, ponieważ odnosi się ono do odmowy uznania skutków zapisu dotyczącego praw rzeczowych, której to odmowy niemiecki organ odpowiedzialny za prowadzenie ksiąg wieczystych jeszcze nie wydał, ponieważ śmierć spadkodawczyni jak dotąd nie nastąpiła. Rząd ten uważa, że zadane pytanie zmierza jedynie do uzyskania wykładni przepisów prawa polskiego i niemieckiego dotyczących zapisu w celu ustalenia zachodzącego między nimi związku.

36. Pragnę zauważyć, odnosząc się do motywu 7 rozporządzenia nr 650/2012, że rozporządzenie to ma na celu regulowanie przez obywateli Unii dziedziczenia po nich oraz skuteczne zagwarantowanie praw spadkobierców i zapisobiorców. Zatem dopuszczalne jest formułowanie pytań dotyczących sytuacji, w których spadkodawca napotyka ograniczenia w swobodzie rozrządzania na wypadek śmierci. Nie jest też możliwe, ze względów pewności prawa, aby pytanie zostało rozpatrzone dopiero po otwarciu spadku, gdyż trudności interpretacyjne pojawiły się na etapie sporządzania testamentu.

37. Zdaniem rządu niemieckiego sąd odsyłający uważa, że konieczne jest zbadanie sprzeczności z prawem czynności wybranej przez skarżącą w świetle art. 81 prawa o notariacie, jednakże nie wyjaśnia, w jaki sposób owa sprzeczność wynika według prawa polskiego z braku uznania przez prawo niemieckie zapisu windykacyjnego.

38. Niemniej jednak uważam, tak jak to zostało również przypomniane na rozprawie, że spoczywający na notariuszu obowiązek odmówienia dokonania czynności, która byłaby sprzeczna z wymogami prawa, musi być interpretowany szeroko. Obejmuje on naturalnie, w odniesieniu do funkcjonariusza publicznego, obowiązek udzielenia rady i weryfikacji skuteczności czynności w świetle celu, do którego dąży zainteresowana osoba.

39. W sporze stanowiącym przedmiot postępowania głównego, jak wynika z wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym, zamiarem spadkodawczyni jest zorganizowanie bezpośredniego przeniesienia rzeczy, z wyłączeniem jakichkolwiek innych formalności wymagających dopełnienia po jej śmierci.

40. Trafność przeprowadzonej przez sąd odsyłający analizy niemieckiego prawa stanowionego, zgodnie z którą zapis windykacyjny dotyczący praw wykonywanych w odniesieniu do nieruchomości położonej w Niemczech nie może odnieść skutków, została potwierdzona¹¹.

¹⁰ Wyrok z dnia 2 marca 2017 r., Pérez Retamero (C-97/16, EU:C:2017:158, pkt 20–22 i przytoczone tam orzecznictwo).

¹¹ Zobacz pkt 20 uwag na piśmie rządu niemieckiego.

41. W związku z tym, że przed sądem odsyłającym zawisł spór dotyczący zaskarżenia odmowy dokonania przez notariusza rzeczzonej czynności, przewidzianej przez prawo wybrane przez spadkodawczynię, jednak nie uznawanej przez prawo położenia nieruchomości, należy stwierdzić, że wniosek o dokonanie wykładni nie jest hipotetyczny.

42. W konsekwencji pytanie prejudycjalne jest moim zdaniem dopuszczalne.

B. Co do istoty

43. Spór stanowiący przedmiot postępowania głównego dotyczy przeniesienia prawa własności A. Kubickiej, obywatelki polskiej, do nieruchomości położonej w Niemczech, po jej śmierci, w drodze zapisu.

44. Takie rozrządzenie na wypadek śmierci wchodzi w zakres stosowania rozporządzenia nr 650/2012, zgodnie z jego art. 1 i art. 3 ust. 1 lit. a).

45. Szczegółowe zasady tego przeniesienia powinny co do zasady podlegać prawu spadkowemu wybranemu przez A. Kubicką. Zgodnie bowiem z art. 22 tego rozporządzenia może ona dokonać wyboru prawa państwa, którego obywatelstwo posiada w chwili dokonywania wyboru, jako prawa, któremu podlega ogół spraw dotyczących jej spadku. Natomiast art. 23 ust. 2 lit. e) tego rozporządzenia przewiduje, że prawo to reguluje w szczególności przeniesienie praw wchodzących w skład spadku na zapisobiorców. Analiza ta znajduje potwierdzenie w art. 42 rozporządzenia, zgodnie z którym „prawo ustalone jako prawo właściwe dla dziedziczenia powinno regulować dziedziczenie od chwili otwarcia spadku do chwili przeniesienia własności składników majątku spadkowego na beneficjentów ustalonych na mocy tego prawa [...]”.

46. W drodze tego zapisu A. Kubicka zamierza zapewnić zapisobiorcy, który otrzyma jej udział we współwłasności, pełne prawo własności nieruchomości, będące prawem rzeczowym znanym obu systemom prawnym, zgodnym z prawem, które skarżąca wykonuje obecnie.

47. Wybór zapisu windykacyjnego, a nie zapisu damnacyjnego, nie zmienia zatem treści prawa, które będzie wykonywane w odniesieniu do rzeczy. Zapis ów sprowadza się do bezpośredniego przeniesienia prawa rzeczowego w miejsce przeniesienia pośredniego poprzez stworzenie prawa obligacyjnego przysługującego zapisobiorcy.

48. Tymczasem, w przeciwieństwie do tego, co twierdzi rząd niemiecki, wyłączenie przewidziane w art. 1 ust. 2 lit. k) rozporządzenia nr 650/2012 nie dotyczy owej różnicy w sposobie przeniesienia. Jedynie bowiem określenie charakteru i liczby praw rzeczowych musi pozostać w kompetencji prawa położenia nieruchomości, tak jak to zostało wyjaśnione bardzo jasno w motywie 15 rozporządzenia.

49. Zatem odniesienie do art. 1 ust. 2 lit. k) rzeczowego rozporządzenia można wyłączyć z rozważań ze względu na zakres stosowania owego przepisu.

50. W konsekwencji tak samo dzieje się w przypadku art. 31 rozporządzenia nr 650/2012, który znajduje zastosowanie, zgodnie z jego brzmieniem, wyłącznie w przypadku, gdy „dana osoba powołuje się na prawo rzeczowe przysługujące jej zgodnie z prawem właściwym dla dziedziczenia, a to prawo rzeczowe nie jest znane prawu państwa członkowskiego, w którym na nie się powołano”.

51. Należy zatem rozważyć kolejne i ostatnie już zagadnienie, przedstawione przez rząd niemiecki jako decydujące¹²: czy wyłączenie, o którym mowa w art. 1 ust. 2 lit. l) rozporządzenia, może ograniczać skutki prawa spadkowego w odniesieniu do przeniesienia rzeczy, takie jak te, o których mowa w art. 23 lit. e) tego rozporządzenia?

52. Innymi słowy – jeżeli na podstawie prawa spadkowego wybranego przez spadkodawcę spadkobierca stał się właścicielem nieruchomości, a ów tytuł własności powinien zostać wpisany do księgi wieczystej w innym państwie członkowskim, to czy może ono powołać się na prawo miejsca położenia rzeczy, które określa inne materialnoprawne warunki dokonania konstytutywnego wpisu tego prawa?

53. Elementy odpowiedzi mogą zostać wyprowadzone z analizy przepisów art. 1 ust. 2 lit. l) rozporządzenia nr 650/2012, a także celów realizowanych przez to rozporządzenie.

54. Przede wszystkim należy przypomnieć dla celów tej dyskusji, że zgodnie z brzmieniem art. 1 ust. 2 lit. l) tego rozporządzenia z jego zakresu stosowania wyłączono „wszelkie wpisy do rejestru praw do nieruchomości lub rzeczy ruchomych, łącznie z wymogami prawnymi dotyczącymi takich wpisów, oraz skutki wpisu lub braku wpisu takich praw do rejestru”.

55. Motyw 18 rozporządzenia nr 650/2012 sprecyzował zakres tego przepisu, który powinien być interpretowany wąsko, gdyż chodzi tu o wyjątek: „prawo państwa członkowskiego, w którym prowadzony jest rejestr (w przypadku nieruchomości *lex rei sitae*), powinno określać warunki prawne i sposób dokonywania wpisu oraz organy, takie jak organy prowadzące księgi wieczyste lub notariusze, którzy są odpowiedzialni za sprawdzenie, czy spełnione są wszystkie wymogi oraz czy przedstawiona lub sporządzona dokumentacja jest wystarczająca lub zawiera niezbędne informacje [...]”. W szczególności europejskie poświadczenie spadkowe wydane na podstawie niniejszego rozporządzenia powinno stanowić ważny dokument do celów wpisania majątku spadkowego do rejestru państwa członkowskiego [...]. Właściwy organ może wskazać osobie ubiegającej się o rejestrację, w jaki sposób można uzupełnić brakujące informacje lub dokumenty”.

56. Jak zostało wskazane, w szczególności przez rząd hiszpański i Komisję¹³, wymogi prawne, o których mowa w tym przepisie, dotyczące między innymi terminu dokonania wpisu i warunków formalnych, mają za cel zapewnienie bezpieczeństwa przeniesienia praw będącego nieodzowną cechą rejestracji, i to w każdej postaci. I właśnie w celu ułatwienia spełnienia tych wymogów, które nie dotyczą materialnoprawnych warunków przeniesienia prawa rzeczowego, a także w celu ułatwienia obiegu dokumentów dotyczących tytułu własności zostało stworzone europejskie poświadczenie spadkowe¹⁴.

57. Na tym etapie analizy można by już uznać, że przepisy art. 1 ust. 2 lit. l) rzonego rozporządzenia nie mogą być interpretowane jako dające podstawę do odmowy uznania skutków zapisu podlegającego wybranemu prawu spadkowemu.

58. Jednakże, jak podnosi rząd niemiecki, powstaje pytanie, czy może być rozważane rozwiązanie przeciwne, oparte na brzmieniu ostatniej części przepisu lit. l) tego artykułu, a mianowicie: „łącznie z wymogami prawnymi dotyczącymi takich wpisów, oraz skutki wpisu lub braku wpisu takich praw do rejestru”.

59. Znaczenie tego sformułowania wyjaśnia dokładnie motyw 19 rozporządzenia. Kwestia tego, czy wpis ma charakter deklaracyjny, czy konstytutywny, jest nim objęta w sposób wyraźny. Moment nabycia jest również wymieniony tytułem przykładu jako wyłączony z zakresu prawa spadkowego.

¹² W porównaniu z poprzednim zagadnieniem; zob. pkt 38 uwag na piśmie przedstawionych przez rząd niemiecki.

¹³ Zobacz, odpowiednio, pkt 43 i 39 tych uwag oraz podobnie A. Bonomi i P. Wautelet, op.cit., pkt 125–130, s. 135–137.

¹⁴ Zobacz rozdział VI tego rozporządzenia, a w szczególności jego art. 62 i 69.

60. Nie może chodzić o to, aby z wymogu dokonania wpisu uczynić warunek nabycia prawa rzeczowego we wszystkich przypadkach. Zastrzeżenie to musi bowiem być powiązane z zasadą jedności prawa spadkowego, przewidzianą w art. 23 ust. 2 lit. e) rozporządzenia nr 650/2012, zgodnie z którym prawo spadkowe normuje „przejście składników majątku, praw i obowiązków [...] na spadkobierców oraz [...] na zapisobierców”. Odmienna wykładnia prowadziłaby do znacznego ograniczenia zakresu owej zasady i nie uwzględniałaby celu realizowanego przez prawodawcę Unii.

61. W tym względzie należy przypomnieć, że rozporządzenie to wpisuje się w bardziej ogólną perspektywę utrzymania i rozwoju przestrzeni wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości, w której zapewniony jest swobodny przepływ osób¹⁵.

62. Rzeczone rozporządzenie jest odpowiedzią na potrzebę zapewnienia zgodności norm kolizyjnych oraz jurysdykcyjnych, która jest szczególnie wyraźna w sprawach spadkowych ze względu na różnorodność kwestii wymagających rozwiązania, będących powodem wysokiego stopnia skomplikowania takich spraw (określenie beneficjentów oraz ich praw, często różnych w zależności od rzeczy, warunki zarządu i działu spadku, itd.).

63. Ponadto konkretnym głównym celem rozporządzenia nr 650/2012 jest cel wyrażony w motywie 7 rozporządzenia. Wyjaśnia on, że „[w] europejskiej przestrzeni sprawiedliwości obywatele muszą być w stanie uregulować zawczasu swoje sprawy spadkowe. Prawa spadkobierców i zapisobierców [...] muszą zostać zagwarantowane w sposób skuteczny”.

64. Środki przyjęte w tym celu są opisane między innymi w motywie 8 rozporządzenia, zgodnie z którym „w niniejszym rozporządzeniu należy zawrzeć przepisy dotyczące [...] uznawania [...] dokumentów urzędowych [...], a także przepisy dotyczące ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego”, i w motywie 37 tego rozporządzenia, odnoszącym się do harmonizacji norm kolizyjnych „bez względu na charakter składników tego majątku i niezależnie od tego, czy składniki majątku znajdują się w innym państwie członkowskim, czy w państwie trzecim”.

65. Należy również podkreślić, że owa chęć uproszczenia doprowadziła do stworzenia europejskiego poświadczenia spadkowego. Pozwala ono spadkobiercom i zapisobiorcom między innymi wykazać ich status oraz ich prawa w innym państwie członkowskim, a w szczególności przynależność określonej rzeczy do zapisobiorcy wymienionego w tym poświadczeniu¹⁶.

66. I tak, na podstawie art. 69 ust. 5 rzeczonego rozporządzenia, poświadczenie to stanowi ważny dokument na potrzeby dokonania wpisu składnika majątku spadkowego do właściwego rejestru państwa członkowskiego.

67. Nie można również argumentować, że przepis ten objęty jest wyłączeniem przewidzianym w art. 1 ust. 2 lit. l) rozporządzenia nr 650/2012. Jego zakres musi być ograniczony do szczególnych warunków procedury wpisu do rejestru¹⁷, z powodów przedstawionych już w pkt 55 powyżej, wynikających z motywu 18 tego rozporządzenia. Z powyższego wynika, że w praktyce możliwe jest wymaganie innych dokumentów lub informacji w uzupełnieniu europejskiego poświadczenia spadkowego, jeżeli, na przykład, nie zawiera ono elementów wystarczająco precyzyjnych do identyfikacji rzeczy, w odniesieniu do której ma zostać zarejestrowane przeniesienie własności.

¹⁵ Zobacz motyw 1 tego rozporządzenia.

¹⁶ Zobacz w tym względzie motywy 18 i 67, art. 63 ust. 2 lit. b) i art. 68 lit. m) owego rozporządzenia.

¹⁷ Zobacz pkt 45 uwag Komisji oraz A. Bonomi i P. Wautelet, op.cit., pkt 62–66, s. 900–904.

68. Z powyższymi analizami zbieżna jest okoliczność, że zgodnie z informacjami przekazanymi przez Komisję¹⁸ w ramach negocjacji poprzedzających przyjęcie tego rozporządzenia propozycje rządu niemieckiego zmierzające do zachowania stosowania prawa dotyczącego wpisu do rejestru państwa członkowskiego, w którym jest położona rzecz podlegająca przeniesieniu, jako podstawy ustalenia warunków, na jakich prawo własności jest przenoszone, zostały odrzucone lub zmienione.

69. Co więcej, Komisja stwierdziła, że Królestwo Niderlandów, którego prawo spadkowe również nie przewiduje zapisu windykacyjnego, dostosowało swoje przepisy dotyczące wpisu do rejestru przy okazji wdrażania rozporządzenia nr 650/2012, pozwalając zapisobiorcy zapisu windykacyjnego na wpisanie jego prawa własności na podstawie europejskiego poświadczenia spadkowego, które stwierdza, że zapisobiorca nabył nieruchomości w drodze zapisu¹⁹.

70. Takie rozwiązanie gwarantuje pełną skuteczność wyboru prawa spadkowego.

71. Jest ono również istotne w ramach działu spadku, gdzie mogą się pojawić podobne trudności.

72. Powinno się je również oceniać w związku z mechanizmem dostosowania przewidzianym w art. 31 tego rozporządzenia, stosowanym wtedy, gdy nabyte prawa nie są znane prawu mającemu zastosowanie w miejscu ich rejestracji, który to mechanizm pokazuje, że nie jest możliwe wyłączenie prawa podmiotowego, i stanowi wyraz zdecydowanej woli prawodawcy Unii, by zapewnić skuteczność (effet utile) wyborowi prawa spadkowego.

73. Zatem, uwzględnivszy wszystkie te elementy, stwierdzam, że w sytuacji takiej jak sytuacja będąca przedmiotem postępowania głównego art. 1 ust. 2 lit. k), art. 1 ust. 2 lit. l) oraz art. 31 rzeczonego rozporządzenia należy interpretować w ten sposób, że nie dopuszczają one odmowy uznania skutków rzeczowych przewidywanego przez statut spadkowy zapisu windykacyjnego (legatum per vindicationem), jeśli zapis ten dotyczy prawa własności nieruchomości położonej w państwie członkowskim, którego prawo nie zna instytucji zapisu wywierającego bezpośredni skutek rzeczowy.

V. Wnioski

74. Mając na względzie powyższe rozważania, proponuję, aby Trybunał udzielił na pytanie prejudycjalne postawione przez Sąd Okręgowy w Gorzowie Wielkopolskim następującej odpowiedzi:

W sytuacji takiej jak sytuacja będąca przedmiotem postępowania głównego art. 1 ust. 2 lit. k), art. 1 ust. 2 lit. l) oraz art. 31 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 650/2012 z 4 lipca 2012 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego należy interpretować w ten sposób, że nie dopuszczają one odmowy uznania skutków rzeczowych

18 Zobacz pkt 47–61 uwag pisemnych Komisji, w których przypomniano propozycje dotyczące obecnego motywu 18 i powołano się na dokument Rady 7869/12 z dnia 26 marca 2012 r. (propozycja odrzucona: „[...] jeśli warunki określone przez prawo państwa członkowskiego, w którym prowadzony jest rejestr, są spełnione” [tłumaczenie nieoficjalne] i zastąpiona przez: „W szczególności europejskie poświadczenie spadkowe wydane na podstawie niniejszego rozporządzenia powinno stanowić ważny dokument do celów wpisania składnika majątku spadkowego do rejestru państwa członkowskiego”). Następnie cytowany jest dokument Rady 16458/11 z dnia 8 listopada 2011 r. (odrzućenie propozycji dodania: „W przypadku gdy wpis ma skutek deklaracyjny, w odniesieniu do sposobu wpisania przeniesienia własności zastosowanie znajduje prawo państwa członkowskiego, w którym położona jest nieruchomość” [tłumaczenie nieoficjalne] i przyjęcie propozycji „[...] Nie wyklucza to jednak możliwości zwrócenia się przez organy rejestracyjne do osoby ubiegającej się o rejestrację o dostarczenie dodatkowych informacji lub o przedstawienie dodatkowych dokumentów, które są wymagane na mocy prawa państwa członkowskiego, w którym prowadzony jest dany rejestr [...]”, uzupełnionej przez prawodawcę w następujący sposób: „na przykład informacji lub dokumentów dotyczących zapłaty podatku. Właściwy organ może wskazać osobie ubiegającej się o rejestrację, w jaki sposób można uzupełnić brakujące informacje lub dokumenty”).

19 Zobacz pkt 46 uwag Komisji na piśmie i przytoczone tam źródła, a mianowicie art. 27a Kadasterwet (ustawy o księgach wieczystych) z dnia 3 lutego 2005 r. (Stb. 2005, nr 107), wprowadzony przez art. 13 Uitvoeringswet Verordening erfrecht (ustawy transponującej to rozporządzenie) z dnia 5 listopada 2014 r. (Stb. 2014, nr 430).

przewidywanego przez statut spadkowy zapisu windykacyjnego (*legatum per vindicationem*), jeśli zapis ten dotyczy prawa własności nieruchomości położonej w państwie członkowskim, którego prawo nie zna instytucji zapisu wywierającego bezpośredni skutek rzeczowy.

i — Punkty 19 i 20 w niniejszym tekście były przedmiotem zmian o charakterze językowym, po pierwotnym umieszczeniu na stronie internetowej.